

8.54x32.51	1	עמוד 33	הארץ - the marker	02/03/2016	52127085-0
אוניברסיטת בן גוריון - 12440					

דעות

אוריינות פיננסית דויד לייזר ואייל כרמל

האם חינוך פיננסי באמת עוזר?

בינואר 2008, בעיצומו של המשבר הכלכלי הקשה ביותר שידע העולם ב-30 השנים האחרונות, הכריז נשיא ארה"ב דאז, ג'ורג' בוש, על הקמת גוף חדש – מועצה לאומית בנושא אוריינות פיננסית, שתאפשר לאזרחים לקבל החלטות טובות ומושכלות.

הקמת המועצה היוותה שיא במגמה של עניין גובר והולך באוריינות פיננסית, שלימים גם נתנה את אותותיה בישראל עם הקמת המחלקה לחינוך פיננסי במשרד האוצר, וביצוע פיילוט של חינוך פיננסי בבתי ספר. הסיבות להתעסקות הגוברת בחינוך הפיננסי היא אחריותם הגדולה והולכת של האזרחים למצבם הכלכלי. אחריות זו נובעת מהקטנת המעורבות הממשלתית בחיי האזרחים, שוק הון מורכב ושינויים בשוק הפנסיה, כמו המעבר מפנסיה תקציבית לצוברת.

לפי OECD, אוריינות פיננסית תשפר את הצמיחה ותקטין את העוני. טענה זו מבוססת על ממצאים המראים שצרכנים היודעים לקבל החלטות כלכליות נכונות משפרים את ביטחונם הכלכלי ואת שביעות רצונם מחייהם, מצליחים להשיג עבודות טובות יותר ומגיעים מוכנים יותר לגיל הפרישה. היבט נוסף של האוריינות הכלכלית הוא ההיבט האזרחי. במדינה דמוקרטית, חשוב שאנשים יבינו בכלכלה – כך יהיה קל יותר להעביר רפורמות נחוצות ולהימנע מפופוליזם.

אך האם ניתן ללמד אוריינות פיננסית באופן שיטייע לאזרחים? יש הגדרות רבות לאוריינות הפיננסית, ובתוכן ניתן לאתר ארבעה היבטים מרכזיים להתנהלות כלכלית: ניהול תקציב משק הבית, ניהול הסכנות, אשראי והשקעות. הבנה של חלק מהנושאים מצריכה הבנה של ערך הזמן של הכסף, ריביות וסיכון – נושאים מורכבים הדורשים ידע מתמטי ויכולות קוגניטיביות שקשה ללמד בסדנאות או בתוכניות חינוך פיננסי.

כשבוחנים את ההשפעה של תוכניות התערבות ואימון שנועדו להקנות כלים להתנהלות כלכלית נכונה, כמו ניהול תקציב מאוזן ואחראי של משקי בית, נמצא שבניגוד למה שרבים חשבו – אין כמעט תועלת בהקניית אוריינות פיננסית. מחקרים מראים כי השפעת האוריינות קטנה וחולפת מהר. אפילו ההשפעה של תוכנית חינוך פיננסי של 24 שעות (שווה ערך לקורס סמסטרילי ממוצע באוניברסיטה) נמוגה אחרי שנתיים, ואנשים חוזרים להרגליהם הרעים.

קל להבין מדוע תוכניות לחינוך פיננסי אינן אפקטיביות בעבור ניהול משקי בית. אלה אינם זקוקים לידע כלכלי, אלא בעיקר להי קפיד על התנהגות מושכלת הכוללת מעקב אחרי ההוצאות ותכנון קדימה. התנהגות כזאת מושפעת מתכונות אישיותיות, ולא דווקא מידע של מותר ואסור. בהקשר זה חשוב לציין שאף שרמת הידע הפיננסי בעולם בכלל ובישראל בפרט נמוכה, רוב האנשים מצליחים לנהל את כספם באופן אחראי, גם אם מדי פעם הם עושים טעויות העולות להם כסף. לכן ייתכן שיש לבחון מה מאפיין דווקא את אלה המתקשים לנהל את כספם במקום להתמקד בניסיון להעלות את רמת הידע של כלל הציבור.

ומה לגבי נושאים מורכבים יותר? הציבור נדרש לקבל החלטות פיננסיות רבות, בתחומי הדיור, הפנסיה, השימוש באשראי, המשכנתאות ועוד. כאן דרושה הבנה במספרים והיכרות עם מושגים במימון שבביל הצורך הבסיסי להשוות הצעות. האוריינות הפיננסית רלוונטית לעניין, אך יש לבחון את הצלחתה בזהירות.

הכשרה פיננסית תקנה לפרטים הבנה במושגי בסיס במימון, ארגון כלים שיעניק להם אפשרות לבחון ולקבל החלטות פיננסיות העומדות לפתחם. ואולם פרטים רבים עדיין יתקשו להשתלט על תחום זה וסבוך זה. בעבור פרטים אלה אוריינות פיננסית אינה מעי צימה, אלא רק מטילה עליהם אחריות בנושאים שבהם אינם בקיאים. התוצאה המעשית תהיה לעתים תכופות הגברת הביטחון העצמי של המשקיעים – ללא כיסוי בהבנה, דבר שיוביל לטעויות ולהשקעות לא חכמות ומסוכנות.

לכן, כשבוחנים בעיניים מפוכחות את הישגיהן וכישלונותיהן של התוכניות להנחלת אוריינות פיננסית, ניתן לומר כי תרומה משמעותית לאזרחים תהיה גישה שבה הרגולטור פועל להגברת שקיפות והנגשת מידע, כדי להקל על הלקוחות ולמנוע מגופים אינטרסנטיים לסבך את תנאי העסקות. כמו כן, נראה שברוב המי קרים על הציבור להבין כי בעבור החלטות משמעותיות כדאי לקבל ייעוץ מגורם מקצועי שאינו שרוי בניגוד עניינים. שילוב שתי הדיועות – אוריינות פיננסית ורגולציה – יסייע לאזרחים לקבל את ההחלטות הנכונות ביותר בעבורם.

פרופ' לייזר וזכרמל הם חוקרים במרכז לפנסיה, ביטוח ואוריינות פיננסית באוניברסיטת בן גוריון. נושאי המאמר יידונו מחר בכנס מיוחד בעניין באוניברסיטה